

AURKIBIDEA

2014 - 1/2

Azterketa Literarioak

TXIPI ORMAETXEA. Eusebio Osa (biografiaren zertzelada batzuk)	5
SUDUPE, PAKO. Eusebio Osa: belaunaldi baten lekuko	9
PATXI SALABERRI MUÑO A. Eusebio Osa. Trinko-laburraz baliatzen ikasi zuen pentsalaria	25
PATXI SALABERRI MUÑO A. Eusebio Osa: Hiru zauri, hamaika aldarri, kanta bat. (Testu-hautaketa)	35
XABIER KINTANA. Imanol Berriatua	81
XABIER KINTANA. Imanol Berriatua, euskal etorkizunaren ereile	81
I. BERRIATUA. Herri mailako hizkuntza, Israeleko esperientzia	105
PABLO AGIRREBALTZATEGI. Arantzazu-ren kantariak eta olerkariak. 500 urteko literatur historiari begirada	113
J. M- ETXEBARRIA L. Oroimenak: R. Trebitsch eta Antxon Agirre Sorondo	167
J. M- ETXEBARRIA L. Oroimena: Antonio Tovar Llorente (1911-2011)	177

Sorkuntza

IÑAKI AZKUNE MENDIA. Izar gidari	195
KOLDO ZUBELDIA. 2013 urteko segida	201

Itzulpenak

GEORGES BERNANOS. Landako apaiz baten egunkaria (I) Itzultzailea: LUIS MARI MUJIK A, frantsesetik.	207
--	-----

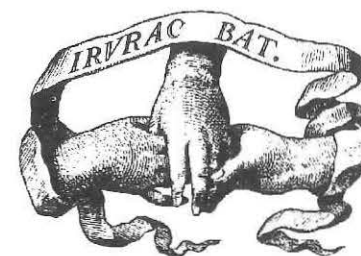
Haur eta gazte literatura

IÑAKI ZUBELDIA. Alaitz Olaizola: Umeentzat eta gazteentzat antzerkia idazten duen emakumea	227
---	-----

Adabakiak

JUAN LUIS ZABALA. Euskal literatur sorkuntza: 2013an argitaratutako liburuen zerrenda	273
J. DORRONSORO. 2013 B. Txapelketa	303

EGAN

Mari, Salvador, Carmena, Julpa

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETINA"-REN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerrriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Saila
3.263 Postakutxatila — DONOSTIA

II Garaia

LXVII. urtea

2014/1-2

Eusebio Osa Trinko-laburraz baliatzen ikasi zuen pentsalaria

PATXI SALABERRI MUÑOA
UPV/EHU

Borrokatzea da gure eginkizuna
(Fidel Castro Ruz,
“Intelektualekin mintzatzen”, 2012)

*Pipa hartzen hasia da-eta,
argi, ume, amonatzorekin!*
(Gaskoierazko herrikanta)

1.- Ikasle edo entzule izan zituen guztiak bat datoz esatean gozatu egiten zuela Eusebiok jendaurrean hitz egiten.

Eta halaxe zen, bai. Eusebiok oso zuen gogoko jendeari aurrez aurre mintzatzea, ideien indarra hitzen ferekaren bitartez transmitzea, kontzeptuen zorrotza soinu bezatuko esaldi malgutan ebakitzea. Eta beti zegoen hitzaldi edota mahai inguruetan parte hartzeko prest, berdin euskararen egoeraz hitz egiteko, zein pragmatika edo morfosintaxiaren inguruko auzi linguistiko zehatzez edota NATOz, neoliberalismoaz, Gasteizko langileen mugimenduaz edo ezin hurbilagotik bizi izan zituen Martxoaren 3ko gertaerez.

Eta ez edonolako mintzaldiak ziren harenak, muin sakonekoak –horrexegatik ere baitzuen “predestinatua” baserriari zor zion *Sakone/Sakona* izenordearen erabilera– eta ondo prestatuak baizik, eta

formalki era bikainean landuak. Eta, ohikoen, arnas luzeko dei litezkeen horietakoak.

Baina ondo uler bedi: ez zen oholtzazale, katedrazale edo guztien aurrean patxadan eserita higatu ohi den aulki akademikoaren zale. Eusebioren zaletasun hura, jendearekin seriotasunez mintzatzeko parada eskaintzen zion oholtza xumera mugatu zen beti.

Ezagutu zutenek oso ondo dakite inolaz ere ez zela hura solilokio bat edota nartzizismo hutsal horietakoen efektua.

Eusebiok gogoko zuen hitza eta are gogokoago haren bitartez transmiti zezakeen mamia: eskubideak, baloreak, premiak, eginkizunak... Eta horretarako –ez bestetarako– behar zuen oholtza, metaforikoa zein erreala.

Eusebiok, azken buruan, zekiena eta hausnartua zeukana sozializatzea izan zuen beti xede. Eta, beharrezko zeritzon, salatzea, inguru hurbilurrunean atzemandako distortsio eta bidegabekeriaren salaketa egitea.

Hitzez izan zein idatziz.

Eta horrexegatik hain zuzen entzun izan dizkiogu hain jario luzeko berbaldiak eta mintzaldiak. Eta horrexegatik, hain zuzen, irakurri ahal izan dizkiogu hain gogo sakoneko eta lerroalde zabaleko artikulua eta salaketak. Egokiro garatu beharra baitzuen argumentazioa.

Eusebiok nekez ulertzen zuen bidegabekeriaren aurrean isiltasuna edo erresignazioa agertzea, baina are gutxiago uler zezakeen ikasitakoa, ikusitakoa eta hausnartutakoa hala moduz jaurtikitzen edo nork beretzat gordetzen dituenaren jokamoldea, ondo baino hobeto baitzekien transmititzean ernaltzen den hazia dela jakituria, gizarteak premiazko ohi duen zinezko jakituria.

Nork bere golkoan idortzen uzten duen horrek ez zuen, haren ustez, jakituriaren izenik merezi, ez baita, izan ere, ez jakituria ez ezer. Eusebiok erudizio solipsista huts zeritzon halakoari eta ez zetorren bat berak mundua zeharkatzeko hartua zuen jarrerarekin.

Zinezko intelektualaren jarrerarekin, alegia.

2.- Historian zehar nabarmendutako intelektualaren “zigilua” zera-man Eusebiok gogoan eta jardueran zizelkatu: Zola eta Sartrezale –alderdi hauetan, bederen– gisara, aspaldidanik zituen loraturik bere baitan bizitza publikoan aritzeko erantzukizun etikoa eta, are, hiritarrengan eragiteko premia morala. Baina betiere Gramsciren eskolan landutako erantzukizun eta premien ildoan, italiarrak erakutsitako “intelektual kolektiboa”ren norabidean hain zuzen, gizartearen eraldaketaborrokan langileriarekin organikoki uztartua agertu behar zela aldarrikatzen zuen hartan.

Adiskidea hil zitzaigun urte berean –1993an– eskaini zituen Edward Said literaturairakasle palestinarren intelektualaren irudiari buruzko hitzaldi ospetsuak BBC irratian, idazle bakarra gonbidatuz urtean behin baino burutzen ez zen *Reith Hitzaldiak* izeneko saio-multzoaren aterpean. Eta, ezaguna da, botere suntsitzailearen aurka eta askatasunaren alde aritzeko eginkizun kritikoa duen intelektualaren irudia errektibatu nahi izan zuen beraietan, haren ezaugarri nagusiak zehatz-mehatz harildu zituelarik.

Eusebio hurbildik ezagutzen zuenak –erantsi beharrik bai?– ezagurri gehienok haren nortasunetik eta jardueratik atereak zirela pentsa zezakeen lasai asko:

“Intelektualak beren garaia kume dira”.

“Ez gobernuek, ez erakundeek mendera dezaketen pertsona da intelektuala”.

“Intelektuala zentzu kritikoren aldeko apustua egin duen pertsona da”.

“Intelektual laikoaren lehen abiapuntua pentsamendu eta adierazpen-askatasun baldintza gabea behar da izan”.

“Bizitza intelektual aktibo eta moralaren mehatxu handienetakoa da egungo munduan agintearen meneko mutu izatea”.

“Botereari egia esatea [...] alternatibak arretaz baloratzea da, haietako egokiena hautatzea, eta gero era inteligentean on gehien eta behar den aldaketa sorrarazi dezakeen tokian azaltzea”.

“Giza askatasuna eta jakintza aurrera joan daitezen ahalbidetzea da intelektualaren jardueraren xedea”.

“Intelektualak bere ahotsa entzunarazi behar du eta eztabaida

*eta, ahal duen heinean, baita gatazka eta kontrakarra ere sorra-
razi”.*

*“Bai hitz eginez, bai idatziz, bai irakatsiz edota telebistan azal-
duz, errepresentatzeko arterako bokazioa duten pertsonak dira
intelektualak”.*

*“Mintzaira nola egokiro erabili behar den ezagutzea eta eskua
noiz sartu behar den bertan bereiztea dira jarduera intelektua-
laren funtsezko ezaugarriak”...*

Avant la lettre antzera izan arren –Eusebio ez baitzen, tamalez, hitzaldi haien berri izatera iritsi–, tintontzia eta hegatsarekin eroso sentitu zen lehen unean bertan heldu zion burmuinean eta egunero-ko praktikan era ezin kritiko eta dialektikoagoan hausnartzen ari zena hedatu eta sozializatzeari, edo, beste modu batez esanda, eraldaketaren premia larria zuen gizartearen gidari –noiz erreal noiz utopiko, baina beti etiko/moral– izateari.

Eta halaxe, zinezko intelektual konprometitu gisara, argitaratu zituen *Pedagogia eta Gizartea* (1972) eta *Dialektikaz eta kulturaz* (1975), biak lan sakonak eta biak, aldi berean, bukatuak bezain barka baiezenaren ukitu paradoxikoa bukatu ezinak.

Izenburu goiztiar haiek berek laburbildu zuten eta –iragarri– Eusebiok aurrerantzean harilkatuko zuen kezka-multzoaren norabidea: *Gizakia* eta *Gizartea*, xede nagusi; haien berezko ekoizpena (*Kultura*), giza kondizioaren sintoma eta aztergai; haiengana iritsi ahal izateko bideak (zer besterik ote *Pedagogia*?), egoki eta gizabide-tsuki erabili beharreko tresna garrantzitsu. Eta, nola ez, idatzizko guztietan diskretuki oihuka azalerarazten zuen hizkuntza –ezin bereago zuen eta ezin bereago egin zuen *Euskara*–, nortasun-emaile, eta ikusmolde, eta lokarri, eta aztergai, eta tresna, eta bide, eta komunikabide, eta hurbilbide, eta urrunbide, eta sakonbide...

Eta aipatu gabe utziagatik inori ahantz ez dakion, “Askatasuna” horrela, letra larriz idatzia eta betiere “Giza” faktoreari tinko lotua zuen Eusebiok lelo eta aldarri, orro eta errebindikazio. Ez zuen, horratik, liburu-azalik bataiatu harekin; beharrik ere ez nonbait, le-
rro guztien motore baitzuen, eta lerro guztietatik isurtzen zen bizi-
izerdi.

Horratx, haren bizitza bideratu zuen izartea.

3.- Izarpean, Eusebiok tinko finkaturik izan zituen oinak beti lu-
rrean. Horrek, ordea, ez zion eragozpenik ekarri zegozkion edo be-
rriaz hautatuak zituen eginkizun zehatzak hutsaletatik bereizten ja-
kitek.

Eta bereizteaz gain, laster asko markatu ere zituen jokatzeko aukeratua zuen zelaiko mugarriak.

Ez zen hura, izaeraz, odol gorriko gizona, lasai-zuhurrekoa bai-
zik, eta odolaren mintzoari erantzungo bazion, bere erara behar zuen
egin.

Baina, paradoxikoa lirudikeen arren, bazen, bai, ekintza-gizona, merezi duten proiektuak aurrera ateratzen arriskatzen direnetakoa. Eta horrela ikusi izan genuen fronte frankotan aitzindari.

Nolanahi ere, gurago zuen, berezko oldozpen-gizon bezala, bu-
ruaz eta hitzez baliatzea. Eta horrek markatu zuen, batik bat, haren
biografia.

Ildo horretan, nabarmendu beharrik ere ez dago nola behin ere ez zion galdera-egile izateari utzi, batez ere gizarteak, gizakiak, poli-
tikak, kulturak eta hizkuntzak eguneroko gosariarekin batera agertu
ohi duten aurpegi ilunaren funtsezko arrazoiak arakatzeko aldera.

Galderak egokiro planteatzen jakiteak eta sustraietaraino iristen
saiatzeak ekarri ohi zioten Eusebiori iritzi-ehule eraginkorraren os-
pea, burua eta eskua sartzen zituenetan, taxuz barneratzen zituen, eta
gehienetan finko oinarritu eta zalantzaezinezko bilakatzen baitzen
haren deliberamendua.

Zail uka lekiok jokamolde horrek atzean zuen hezitzaile izaera
bokazioz, afizioz eta ofizioz pedagogoa zen adiskideari. Funtsean,
gizarte-pedagogia zuen Eusebiok ikusmiran, halabeharrezko baitze-
ritzon gizakion portaerarekin batera gizartea bera aldaraztera eramane
beharko zuen pedagogiari. Horretan ez zen *Zanpatuen Pedagogiaren*
garro erakargarrietatik aldendu, oso irmo hartua zuten-eta Freireren
planteamendu garbiek eta haren gizabideak eta zintotasunak.

Eta gehiegi esatea ez balitz, erantsiko genuke brasildarraren he-
rri-heziketaren eta alfabetatze sozialaren kontzeptuak Euskal Herrian
abian jarri nahi izatetik zetorkiola Eusebiori odol –honetan bai, lite-
ralki bezain metaforikoki gainera– gorriko eragile gertatzeko asmoa
ere.

Eusebio ez zen, ez erraz ez gaitz, harrotasun-jolasetara eman zitekeen gizona, eta, egia esan, haren buruaren laudorio gutxi atera ahal izango zion inork ezpainetatik. Izan ere, distantzia laburreko bilkuratan edonork mintzo zen hura baino askozaz gehiago; belarriak ohi zituen, salbuespenik gabe, ahoa baino irekizaleago.

Nekez jakin daiteke, bada, noraino ez ote zituen bere-bereak “zanpatuen pedagogia” haren hainbat ezaugarri, eta zenbateraino pedagogia horrek aldarrikatzen duen berdinen arteko elkarrizketa ez ote zen Eusebioren izaera apal, solidario eta dialogozale amorratua-ren fruitu logiko.

4.- Inoiz deskuidatu ez bazuen ere, laurogeiko hamarkadan bere hizkuntza kuttunari eskaini zion ahaleginik eskergena, fisikoa eta intelektuala. Hartara bildu nahi izan zituen praktika eta oldozpen-hariak, bestelako gai eta motibo sozial eta politikoen zaintza eta segimendua –horixe baitzen funtsean Eusebiok, hain gogoko zeukan Chosmky hizkuntzalari eta pentsalariaren ildoan, egiten zuena: munduaren etengabeko segimendu kritikoa– inolaz ere gutxietsi edo saihestu gabe.

Eta orduan, hamarkada haren amaieran, deskubritu zuen ordurako jadanik erabilia zuen tresna pedagogiko indartsua: artikulu labur-trinkoen potentzialitatea, potentzialitate zinez iraultzailea.

Esan bezala, geroago ere ez zituen deskuidatu hain gogoko zituena arnas luzeko lanak, burutu zuen tesia eta pragmatikari buruzko artikuluak lekuko.

Baina Eusebiok ongi bereganatua zuen gizakiak, taxuzko ezer egingo bazuen, egokitzen zitzaizkion garaien premietara moldatu beharra zuela nahitaez. Eta horrela, berak tresna eraldatzaileratzen zabilen komunikazioaren arloan ere, ezin hobeto ohartu zen arnas luzeko lanek zuten arrisku larriaz, hots, hedapen gero eta murriztagoa eta, aldi berean, irakurle-kopuruaren pixkanakako urritzea.

Orduan deskubritu zuen, bai, jadanik saiaturik zuten artikulu motzen aukera. Ukitu erretorikorik gabeko artikuluak oro har edo, haren zipriztinik izatekotan, betiere doi neurtuak. Oraingoan, halere, formatu berrian sistematikoki burutuak eta askoz hedapen zabalagoa bermatzen zuten artikuluak hasi zen idazten.

Kazetaritzaren premiek bultzatua ere bazen, noski, birrestreinatutako estilo hura, baina batik bat artefaktu berriaren ahalmen pedagogikoaz zeukan konbikzioa izan zuen eragile.

Lexiko zehatz –ez zuen gogotik kentzen Humeren “zehaztape-nak edertasunari laguntzen dio beti eta pentsamendu zehatzak sentimendu xamurrari” delako hura– eta egitura trinko-laburrekoa, baina, aldi berean –paradoxikoki, agian?–, emaitza gisa zeharo artikulu argiak eta edonork ulertzeko modukoak sorrarazten zitzaizkion estiloa zen hura.

Garbi bezain araztatu ikusi zuen estilo hari zerion potentzialitateak biziki lagun ziezaiokeela ikusmiran etengabe zeukan gizarte-pedagogia bideratzen eta artikuluen efektuak biderkatzen. Hau da, jende gehiagorengana iristeko aukera eta idatzitakoaren eraginkortasun sozialaren areagotzea etorriko zitzaizkiola ondorio gisa.

Haien burutzapenerako eskema arras zuen sistematizatua Eusebiok: unean uneko gai sozialki, kulturalki eta politikoki garrantzitsuenak edota jendaurreko eztabaida-premia zutenak –gizarte-interes izan zezaketen bizipen pertsonalak tartean– abiapuntutzat harturik, arazoaren erroetaraino gupidarik gabe iristen saiatu, eta behin auzia arrazionalitate kritikorekin bahetik igaroarazi ondoren, hamar minututan irakurriko izateko moduko formatu ulergarriaren oparitu ohi zitzaizkion irakurle xumeari.

Eta, aitor dezagun bidenabar, inoiz ez zitzaien falta horrelako lerroaldeek ezinbesteko duten gatz-punttua edota ozpin-ukitu sarkor-hunkigarria. Eta ez zen, gastronomi irudiekin segituz, koipekeriarik harenetan, inondik ere ez, bortitza baitzuen zeharo boterearen, nagusikeriaren eta zapalkuntza ororen aurkako diskurtsoa. Ez, ordea, hitzezko azala. Edo, nahiago bada, oso gutxitan eta beharrezko zentetan baino ez zuen hitza garratz edo iraingarri.

Eusebiok ahalmen hori zuen garatua eta beretua: salaketarik bortitzena erarik leunenengan agertu arren, erakusten ari zitzaion ilar-giari so egiteko ohiturarik ez zuen atzamar-begiratzailerik hutsa ere nekez geratuko zen salatutakoaz baraurik. Eusebiok ez zuen ageriko parafernalia linguistikorekin premiarik sakonekoaz ohartarazteko.

Baina ez hori bakarrik, formalki ere Eusebiok ikaragarri jorratu baitzituena artikulu guztiak. Irakurleak nekez aurkituko du estilistikoki arretaz landu gabe kaleratu zen lerrorik.

Ezin gogokoago zituen poemen eta ipuinen ildoan –literatur genero horietan ez omen baita erraz onartzen hitz bakar bat bera ere sobran dagoena–, bere “hausnarketa-kritikak” eta salaketak era tin-koan kalibratuak eta orekatuak eman ohi zituen Eusebiok beti.

Eta horrela, berdin mezuari zein azalari zegokien guztia beneta-ko poemak balira bezala landurik izan arte ez zituen Eusebiok artiku- luok kaleratzen.

Eusebioren idatzizko opariak, bada, beti zuen borborrean zebilen punta-puntako gaia muinean eta diamantearen distira bilatzen zuen hizkera azalean. Artikulu biribilak. Eta gordin-eztiak, aldi berean.

Horrek egin zuen hain eraginkor eta iradokitzaile Eusebiok bert-ako egunkarizat zituenetan baino argitaratzen ez zuen iritzi-jario hura.

Agerkarietan *Egin* eta *Euskaldunon Egunkaria* nagusi. Betiere hurbileko sentsibilitatea eta euskal irakurleak zituztenetan, alegia, ez bestetan.

Eta ordain gisa, euskaldun irakurle konprometitu gutxi utzi ohi zituen Eusebiorenak irakurri gabe.

5.- Egungo blogak ezagutzera iritsi izan balitz, ez da zalantzarik, haien hedatze-ahalmena baliatzen eta sistematikoki esplotatzen aha- leginduko zen Eusebio. Haien bitartez emango zukeen artikulua la- bur-trinkoak burutzeko zeukan arte paregabea. Baina ez snobismoa- gatik edo komunikabide “modernoenak” horiexek direlako, ez. Eusebiok beste arrazoi sakonagoengatik aukeratu eta baliatuko zi- tuen bitarteko informatikoak eta Sarearen potentzialitatea: hain zu- zen ere, “tresna” horiek hein handi batean Estatuaren eta komunika- zioaren “agintari”en kontrolpetik at geratzen direlako oraindik eta, horrezaz gainera –eta oraingo, bederen–, hedapen berehalakoa, ezin zabalagoa eta horizontala bezain bertikala eskaintzen dutelako. Eta nola ez, mezuak, salaketak eta komunikatu nahi den guztia berdin iritsi daitezkeelako herritar xumeen artera nola “publiko arretatsua” deitu izan den horren muinaren baitara, hots, erabakiak hartzen dituzten agintariengana, ordezkari politiko eta sindikalengana, iritzi publikoa sortzen eta bideratzen dutenengana, etab.

Ez zen, tamalez, hori gertatu, eta orain kontrafaktualen arloko

hipotesi hutsal bat besterik ezin ondu Eusebioren balizko jardueraz, hark erakutsitako logika teoriko-praktikoan oinarritua bada ere.

Guztiarekin ere, zinez baieztatu daitezke haren artikulua, Eusebiok urtetan idatzi zituen artikulua gehienak eta nabarmenenak, egungo blogetako ezaugarriak islatzen dituztela: egunean eguneango bizi- moduan estekatuak, kritikak edo salaketa-premiak bideratuak, inon- dik ere ez maiseaketa eta esamesei lotuak eta bai, berriz, funtseko arazo soziopolitikoekin eta ekonomikoekin uztartuak, arras interes- garriak, laburrak, trinkoak, eraginkorrak...

Eta horrexegatik hain zuzen ez dira zahar bilakatu; hasierako freskotasuna mantentzen dute beren baitan. Eta hogeitaka urte dituz- ten arren, oso ondo gordetzen dituzte ernalarazi zituzten testigantza, salaketa-premia, zorrotasuna, aberastasuna, didaktismoa...

Zahartzeari garaitu ohi zaizkion Klasikoetako bat dugu orain haren lana.

Ondoko orrialdeotan doazkizu, irakurle, Eusebio Osak idatzita- ko lan interesgarrienetako zenbait. Haren sentsibilitatea, sen kritikoa eta epeltasunik gabeko diskurtsoa ezagutarazteko aukeratu ditugu, eta baita ere, nola ez, Eusebioren hitz-jario orekatu-zorrotza eta ede- rra dastarazteko.

Biziki poztuko ginatke egindako hautaketa gogoko gertatuko balitzaizu, horrek Eusebioren gainerako lanez interesatzera bultzat- uko baitzintuzke, ziurrenik. Eta guk, horrela, bikain lortua ikusiko genuke geure buruari haren pentsamendua zabaltzeko jarria diogun xedea.

Besterik gabe, bada, ondo-ondoan duzu Eusebio Osa Unamuno zena –haren gogo eta haren ahotsa– *Hiru zauri, hamaika aldarri, kanta bat* izeneko idatzi-sortaren gordin-xamur-eztian gorpuzturik.

Aramaion, 2014ko apirilean